

پژوهشی پیرامون استقلال اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین المللی

۱۳۹۸ هـ ش

معاون سر محقق عبدالرؤف هجرت

پژوهشی پیرامون استقلال اقتصادی زن
در اسلام و اسناد بین المللی

معاون سر محقق عبدالرؤف هجرت

۱۳۹۸ هـ ش

Research on Woman's Economic Independency in Islam and International Documents

Asistant Professor Abdul Raouf Hajrat

ISBN 978-9936-645-49-3

9 789936 645493

2019

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

آکادمی علوم افغانستان

بخش علوم اسلامی

مرکز عقیده و ثقافت

انستیتوت ثقافت

پژوهشی پیرامون استقلال اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین المللی

مشخصات کتاب

نام کتاب: پژوهشی پیرامون استقلال اقتصادی زن در اسلام

و اسناد بین المللی

نویسنده: معاون سرمحقق عبدالرؤف هجرت

ویرایش و برگ آرای: محمد صابر صبوریار

مهتم: معاون سرمحقق عبدالرحمن حکیمزاد

ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه اکادمی علوم

مطبعه: مطبعه صنعتی چهاردهی

سال چاپ: ۱۳۹۸ هجری شمسی

تیراژ: ۵۰۰ جلد

ISBN: ۹۷۸-۹۹۳۶-۶۴۵-۴۹-۳

حق طبع برای اکادمی علوم محفوظ است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

صفحه	عنوان
.....أ	نظر استاد رهنما
.....ه	تقریظ
.....ز	تقریظ
.....ط	تقریظ
.....۱	مقدمه

فصل اول

.....۷	مروری به گذشته موضوع
.....۷	۱- موقعیت زن در میان قبایل
.....۸	۲- موقعیت زن در امتهای متمدن
.....۹	۳- زندگی اقتصادی زن در جوامع گذشته
.....۱۲	۴- موقعیت اقتصادی زن نزد عرب های قبل از اسلام
.....۱۲	۵- جایگاه اقتصادی زن در اسلام

فصل دوم

.....۱۵	منابع اقتصادی زن
.....۱۹	مبحث اول: منابع اقتصادی زن در اسلام
.....۱۹	مطلب اول: قرابت
.....۷۸	مطلب دوم- حق کار
.....۷۸	دوم- کار زن ازدیدگاه اسلام
.....۸۸	نظردانشمندان در رابطه به کار زن

مطلب سوم- منابع مالی و اقتصادی زن طبق حالات و شرایط ۱۰۰

مبحث دوم: منابع اقتصادی زن در اسناد بین المللی ۱۱۵

مبحث سوم: مقارنه منابع اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین المللی ۱۲۸

فصل سوم

مصارف اقتصادی زن ۱۳۵

مبحث اول: مصارف زن در اسلام ۱۳۷

مبحث دوم - مصارف زن در اسناد بین المللی ۱۶۴

مبحث سوم- مقارنه مصارف زن در اسلام و اسناد بین المللی ۱۶۷

فصل چهارم

تصرفات اقتصادی زن ۱۷۳

مبحث اول- تصرفات اقتصادی زن در اسلام ۱۷۵

مبحث دوم- تصرفات زن در اسناد بین المللی ۱۸۲

مبحث سوم: مقارنه تصرفات زن در اسلام و اسناد بین المللی ۱۸۹

نتیجه ۱۹۵

پیشنهادهات ۱۹۹

مآخذ ۲۰۱

نظر استاد رهنما

الحمد لله رب العالمين والصلاة و سلام على جميع الأنبياء والمرسلين
و على أشرف فهم محمد الأمين و على آله و اصحابه و اهل بيته اجمعين .

دين مقدس اسلام انسان را (اعم از زن و مرد)، مورد كرامت و عزت قرار داده و با اعطای اهليت و صلاحيت برای شان حقوق و مكلفيت های نیز داده است، كه بايد حقوق خود را شناخته و در برابر حقوق ديگران ادای مكلفيت نمايد، بنا برآن زن مثل مرد دارای حقوق و مكلفيت است، الله متعال مي فرمايد: «وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ» (البقره/۲۲۸) يعنى برای زنان حقی است (كه مردان بايد ادا كنند) همچنان كه مردان بر زنان حقی دارند كه بايد بگونه شايسته ادا نمايند.

حقوق مكلفيت های كه در اين آيه كريمه بيان شده و تأكيد صورت گرفته كه بايد با طيب خاطر و به شكل بسيار معروف و پسنديده و نيك اخذ و ادا شود؛ حقوق مادی و معنوی را شامل می شود، تا زندگی دنیا و آخرت آنها سر و سامان يافته و كاميابی دارين را نصيب شوند، یکی از نمونه های حقوق آنها را قرآن كريم اينگونه بيان ميدارد: «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْتُ بَآءُ وَ لِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْتُ بَآءُ وَ اسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا» (النسا/۳۲) يعنى برای مردان بهره ای است از آنچه بدست می آورند، و برای زنها بهره ای است از آنچه بدست می آورند و از خداوند فضل او را بجوييد، همانا خداوند به هر چيز آگاه است.

چنانچه در مورد حق میراث، زن و مرد را ذی حق و دارای سهم دانسته و به این صورت بیان می کند: «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا» (النساء/۷) یعنی برای مردان از آنچه که پدر و مادر و خویشاوندان بر جای گذاشته اند سهمی است، و برای زنان از آنچه که پدر و مادر و خویشاوندان بر جای گذاشته اند سهمی است، چه آن «ترکه» کم باشد و چه آن ترکه زیاد، و خداوند سهم هر یک را مقرر و مشخص گردانیده است.

اسلام چنانچه حقوق و مکلفیت های زن و مرد را در برابر یکدیگر شان بیان می کند؛ تاکید می دارد که این وجایب و حقوق باید به گونه درست و پسندیده ای ادا شوند که موجب قطع صله رحم و نا راحتی نشوند، به همین خاطر زنان و مردان مؤمن را با هم اولیاء، یاور، پشتیبان، و همکار یکدیگر معرفی می کند، آنجا که می فرماید: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ» (التوبه/۷۱) یعنی مردان و زنان اهل ایمان برخی یاور و پشتیبان برخی دیگر اند.

آسایش و سکون و راحت زیستن مرد را در کنار زن چه زیبا بیان می دارد: «وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا» (الاعراف/۱۸۹) یعنی از سرشت او همسرش را آفرید تا در کنار او آسایش یابد. پس روح شریعت چنین است که در اخذ و اعطای حقوق، نباید این عطیه الهی؛ محبت، یآوری و آسایش زندگی زیر سوال قرار گرفته و مکدر شود.

به هر حال موضوع حقوق اقتصادی زن یکی از مباحث های مهمی است که دین مقدس اسلام به آن توجه خاص نموده است، که زنان هم

مانند مردان حق اقتصادی دارند و هم حق تصرف در دارایی خود را دارند؛ اما تبیین جزئیات و تشریح مسایل مربوط به آن امر مهمی است که محترم استاد عبدالرؤف هجرت همت گماشته و پروژه علمی - تحقیقی خود را زیر عنوان «پژوهشی پیرامون استقلال اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین الملل» اخذ و تحت إشراف بنده مورد بحث قرار داده که اینک آنرا به پایه اكمال رسانیده است، محترم استاد هجرت در جهت اكمال این پروژه زحمات زیادی کشیده و موارد قابل اصلاح را که برای وی راهنمایی شد، اصلاح نموده و تا حد ممکن حق موضوع را ادا کرده است.

محقق محترم رساله خود را مطابق مفردات از قبل تعیین شده با رعایت معیار های علمی - تحقیقی مروج در اکادمی علوم و با استفاده از منابع و مراجع معتمد تکمیل نموده اند؛ بنابراین من در حالیکه این رساله را برای ترفیع موصوف به رتبه علمی معاون سرمحقق کافی می دانم، چاپ و نشر آنرا جهت استفاده هموطنان عزیز مفید دانسته و پیشنهاد می کنم، چنانچه مؤفقیت های استاد محترم را از بارگاه پروردگار لایزال استدعا می دارم.

واسلام

معاون سرمحقق عبدالولی «بصیرت»

تقریظ

الحمد لله رب العالمين وصلاة واسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين و بعد: قال الله سبحانه و تعالى و هوا صدق القائلين: «وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ» (النساء/۳۲) و برای زنان از آنچه کسب کرده بهره ای است.

کسب و کار از عمده ترین منابع اقتصادی انسان شمرده می شود که خداوند متعال مرد و زن را به کار کردن مأمور نموده است، آنهای که کار می کنند اقتصاد آنها نسبت بدیگران قویتر می باشد، همین علت است که کشور هایکه استقلال اقتصادی دارند بر دیگران حکومت می کنند.

دین مبین اسلام از روز آغازینش توسط اقتصاد یک بانوی مومن از لحاظ اقتصادی استقلال داشت تقویه گردید، ام المؤمنین خدیجه الکبری (رض) زن تاجری بود که از طریق کارهای تجارتي با پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم معرفی گردید و قبل و بعد از بعثت همکاری اقتصادی زیادی با پیام آور الاهی نموده است، به همین ملحوظ گفته می توانیم که اسلام استقلالیت اقتصادی زن را به رسمیت شناخته و زنان را برای این امر مأمور نموده است.

پژوهشی پیرامون استقلالیت اقتصادی زن نام رساله تحقیقی است که محترم محقق عبدالرؤف هجرت به منظور ترفیع علمی معاون سرمحقق به رشته تحریر در آورده است، بنده رساله را از اول تا آخر مطالعه نمودم، طبق معمول در اکادمی علوم افغانستان رساله مشتمل بر مقدمه، فصل اول مروری بر گذشته موضوع، فصل دوم از منابع اقتصادی زن (مانند کسب و کار زن،

مهر، جهیزیه، میراث، نفقه، و غیره) در اسلام و اسناد بین المللی و مقارنه بین هر دو دیدگاه در مورد منابع را به بررسی گرفته است.

در فصل سوم مصارف زن مانند (زکات، مصارف، حج، صدقه فطر، اضحیه، مصارف ضروری زندگی، نفقه اقارب، تداوی و غیره) در اسلام و اسناد بین المللی و مقارنه بین هر دو نوع دیدگاه را بیان نموده است.

نویسنده در فصل چهارم تصرفات اقتصادی زن مانند (خرید و فروش، اجاره، وقف، وصیت، هبه، تحفه، ودیعه، عاریت، قرض و صدقه) در اسلام و اسناد بین المللی و مقارنه بین هر دو دیدگاه را مورد بحث قرار داده است. بعد از اتمام و بررسی در فصول سابقه نویسنده نتیجه گیری و پیشنهادات به مراجع مربوطه را ارایه کرده است و اخیراً رساله مشتمل بر تذکر از منابعی است که محقق از آن در تحقیق خویش استفاده نموده است.

بنده جهد محترم هجرت صاحب را مفید دانسته و تحقیق وی را مطابق اصول و پرنسپهای اکادمیک معمول در اکادمی علوم افغانستان می دانم، محقق در تحقیق خود از منابع معتبر علمی با رعایت امانتداری استفاده نموده است و بررسی مسایل اختلافی را با ذکر دلایل فقهاء و ترجیح در بعضی موارد صورت گرفته است.

تحقیق حاضر از نظر محرر این سطور برای ترفیع محترم عبدالرؤف هجرت از رتبه علمی محقق به رتبه علمی معاون سرمحقق کافی دانسته می شود و برای وی از بارگاه ایزد متعال توفیق مزید می خواهم.

معاون سرمحقق سید حبیب شاکر

تقریظ

قبل از آمدن اسلام دیدگاه مردم نسبت به زن مختلف بود، بعضی از آنها منکر انسان بودن وی بودند و بعضی دیگر او را عامل بدبختی می دانستند، و بعضی به این عقیده بودند که زن تنها برای خدمت گذاری مرد آفریده شده است غیر این که او را به نظر بد می دیدند، دختران را زنده به گور می کردند، تو لد دختران را شرم و عار می دانستند، در میراث برای دختران و زنان حق نمی دادند، از میراث محروم بودند، حیثیت زن پامال بود، هر نوع فساد و ناروا را در برابر زنان روا می دانستند.

زمانی که آفتاب عالم تاب اسلام طلوع نمود و اشعه آن در جهان به درخشیدن گرفت زن را از پستی و ذلت و محرومیت و محکومیت نجات داد، به او مقام عالی بخشید، کرامت، حیثیت و شرف او را اعاده نمود، و بر انسانیت و شایستگی او در ادای تکالیف و مسؤولیت در کسب پاداش و ورود به جنت تأکید ورزید این یک واقعیت و حقیقت است که جوامع بشری چه قبل از اسلام و چه در عصر حاضر هیچ دین و مکتبی بنظر نمی رسد که مقام و منزلت زن را به پیمانۀ اسلام بلند و عالی گردانیده باشد.

جای مسرت است که داشمند محترم محقق عبدالرؤف هجرت طبق پلان دور نمای مرکز عقیده و ثقافت همت گماشت و رساله علمی-تحقیقی هذا تحت عنوان: «پژوهشی پیرامون استقلالیت زن، در اسلام و اسناد بین المللی» را به پایه اكمال رسانید، ضمن آنکه در غنای فرهنگی و علمی جامعه مؤثریت خود را دارد، به عنوان یک مأخذ و مرجع معتمد علمی برای

داشمندان و پژوهشگران و علاقمندان رشته پنداشته شده و یک خلای بزرگ علمی را پر نموده است.

اثر هذا داری مقدمه چهار فصل مروری به گذشته موضوع، منابع اقتصادی زن، مصارف و تصرفات اقتصادی زن می باشد، نویسنده محترم مباحث مطرح شده را تحقیق و تحلیل نموده و با نتیجه گیری دقیق، ارایه پیشنهادات ارزنده و فهرست مآخذ اثر خویش را به انجام رسانیده است.

این جانب تحقیق موصوف را مثبت ارزیابی نموده و تلاش های موصوف را در تحقیق این اثر علمی-تحقیقی تقدیر می کنم و اثر مذکور را جهت ترفیع به رتبه معاون سرمحقق بسنده می دانم و نیز چاپ رساله را عندالموقع پیشنهاد می نمایم.

معاون سرمحقق عبدالکریم "فضلی"

تقریظ

پژوهشی پرامون استقلالیت اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین المللی عنوان پروژه علمی- تحقیقی است که دانشمند محترم محقق عبدالرؤف هجرت به رشته تحریر در آورده است، از آنجاییکه حق مالکیت یکی از حقوق اساسی و بشری انسانها بشمار می رود، و نمی توان به هیچ فرد انسانی را از این حق محروم نگهداشت، بنابر این دین مقدس اسلام زن و مرد را مستحق زحماتی می داند که به دست می آورند، چنانچه آیه ۳۲ سوره نساء در مورد می نگارد: «لِرَجَالٍ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ» مردان نصیبی دارند و از آنچه فراچنگ می آورند، و زنان (هم) نصیبی دارند از آنچه به دست می آورند. و به تاسی از این آیه کریمه ماده چهارم قانون اساسی مصوبه ۱۳۸۲ چنین می نگارد، «هیچ شخصی از کسب مالکیت و تصرف در آن منع نمی شود مگر در حدود احکام این قانون». و همچنان اسناد بین المللی هم حق مالکیت و تصرف در آن را به رسمیت شناخته و از آن حمایت نموده است؛ طوریکه ماده ۱۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر در مورد داشتن حق مالکیت چنین صراحت دارد: «هر کس به تنهایی یا همراه با دیگران حق مالکیت را دارد، هیچ کس را نباید خود سرانه از حق مالکیتش محروم نمود.»

اما در کشور ما تا هنوز اقشار آسیب پذیر جامعه همچون اطفال و زنان بطور کامل از این حق انسانی خویش برخوردار نیستند، از جانب دیگر نمی توان برخی مباحث فقهی را در این زمینه چشم پوشی کرد که به نحوی مانع استقلالیت اقتصادی زنان شود، لذا برای تبیین همچو مطالب ایجاب می نمود تا پروژه علمی-تحقیقی در زمینه روی دست گرفته شود، که

خوشبختانه نویسنده توانسته تا با در نظر داشت روشهای علمی و تحقیقی قبول شده و معمول در اکادمی علوم موضوع را در چارچوب یک مقدمه، چهار فصل، نتیجه، پیشنهادات و فهرست مآخذ جمع آوری نماید، که طبق معمول در فصل اول روی مطالب شامل در مروری به گذشته موضوع و سیر تاریخی آن پرداخته، و در فصل دوم منابع اقتصادی زن را در دو مبحث جداگانه اسلام و اسناد بین المللی به بحث گرفته و در مبحث سوم مقارنه منابع اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین المللی را به بررسی گرفته است، و متعاقبا در فصل سوم مصارف و در فصل چهارم تصرفات اقتصادی زن را با همین روش ادامه داده و سرانجام بحث را با نتیجه گیری از مطالب مطروحه، پیشنهادات مفید به مراجع ذیربط و فهرست مآخذ به پایان برده است.

بنده که این اثر گرانبهای علمی را از ابتدا تا انتها با دقت مطالعه نمودم، نه تنها آنرا مثبت ارزیابی نموده و برای ترفیع موصوف به رتبه علمی معاون سرمحقق بسنده می دانم، بلکه چاپ آنرا عندالموقع برای استفاده تشنه گان این عرصه مفید دانسته و برای استاد محترم از بارگاه خداوند متعال توفیقات مزید را تمنا دارم.

معاون سرمحقق نصیر احمد نوربخش

مقدمه

الحمد لله رب العالمين والصلاه والسلام على رسوله الامين و على آله و اصحابه اجمعين!

الله (ج) همه انسانها را یکسان آفریده یکی بر دیگری برتری ندارند، نه سفید بر سیاه برتری دارد و نه مرد بر زن، جز به تقوی و پرهیزگاری چنانچه الله (ج) می فرماید: { يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ }^(۱) (ای مردم ما شما را از مرد و زنی آفریدیم و شما را ملت ملت و قبیله قبیله گردانیدیم تا با یکدیگر شناسایی متقابل حاصل کنید در حقیقت ارجمندترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست).

دین اسلام زن را در تمامی احکام شرعی، اجتماعی، و اقتصادی شریک مرد دانسته و برای وی اجازه داده است همچو مرد استقلال اقتصادی داشته باشد.

بناءً زن در بدست آوردن دارایی و ثروت از طریق مهر، نفقه، میراث، کسب و کار و انجام معاملات، می تواند در اموالیکه عایدش میشود آزادی کامل داشته باشد و آزادانه در آن تصرف نماید چنانچه الله (ج) می فرماید: { لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبْنَ }^(۲) (برای مردان از آنچه [به اختیار] کسب کرده‌اند بهره‌ای است و برای زنان [نیز] از آنچه [به اختیار] کسب کرده‌اند بهره‌ای است).

۱- الحجرات: ۱۳.

۲- النساء: ۳۲.

بنابر آن می توان گفت بحث پیرامون استقلال اقتصادی زن موضوع مهمی است، زیرا اقتصاد یکی از ارکان مهم زندگی انسانها به شمار میرود که زن نیز انسان است و نیمی از پیکر جامعه را تشکیل می دهد، اگر حتی که الله (ج) برایش مقرر نموده بدست آورد و در داد و ستد دست باز داشته باشد، میتواند در پیشرفت، ترقی و رفاه جامعه سهم به سزایی ایفا نماید.

پس بر همین اساس پروژه علمی تحقیقی خویش را مطابق پلان دورنمای انستیتوت ثقافت تحت عنوان (پژوهشی پیرامون استقلال اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین المللی) اخذ نمودم تا توسط این پروژه خدمتی را برای زنان این سرزمین انجام داده باشم، به خاطریکه زنها اکثراً از حقوق اقتصادی خویش و آزادیکه در آن دارند آگاه نیستند و تعداد محدودی اگر آگاهی داشته باشند این به صورت درست برایشان داده نمی شود.

به همین ملحوظ خواستم این موضوع را به بحث و بررسی بگیرم و آزادی هایکه زنان در عرصه اقتصادی دارند چه در بدست آوردن مال و ثروت و داد و ستد در آن و چه در شیوه مصرف و هر گونه تصرف در آن واضح سازم تا خواهران ما از حقوق اقتصادی خویش و استقلالیکه در تصرف آن دارند آگاهی حاصل نموده و در آن به طریقه مناسب تصرف نمایند، داد و ستد انجام دهند، تجارت کنند و در راههای مشروع به مصرف برسانند و در پیشرفت، ترقی و رفاه جامعه سهم بگیرند، زیرا تحقیق پیرامون استقلال اقتصادی زن دارای مبرمیت خاصی بوده و زنان نیمی از پیکر جامعه را تشکیل می دهند، اگر برای آنان آزادی کار و استقلال مالی و اقتصادی طبق رانمودهای دین مبین اسلام داده شود تادر پیشرفت، ترقی و رفاه جامعه رول مهمی داشته باشند، زیرا زنان مانند مردان دارای اهلیت و شایستگی

انجام تکالیف شرعی بوده گفتار و کردارشان معتبر محسوب شده آثار شرعی بر آنها مرتب می گردد.

اما با تأسف در جامعه ما اکثریت زنان فهم درست از حقوق خویش به خصوص حق اقتصادی ندارند، بنابر این خواستم مطابق پلان دورنمایی انستیتوت ثقافت پروژه علمی تحقیقی خویش را پیرامون اسقلال اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین المللی به بحث و بررسی بگیرم و اهمیت اساسی و بنیادی آنرا در پرتو شریعت اسلامی و اسناد بین المللی مطابق شرایط زمان و تطور علمی به توفیق الله متعال روشن نموده باشم تا زنان از این حق خویش آگاهی حاصل نموده مال و دارایی را که به دست می آورند به صورت درست اسفاده نمایند و در پیشرفت و ترقی جامعه سهم فعال داشته باشند.

این پروژه دارای چهار فصل می باشد که قرار ذیل به معرفی گرفته میشود:

فصل اول طبق معمول در مورد پیشینه موضوع نگاشته شده که مباحث عمده آن قرار ذیل است:

- ۱- موقعیت زنان در قبایل گذشته
- ۲- موقعیت زنان در امت های گذشته
- ۳- زندگی اقتصادی زنان در جوامع گذشته
- ۴- موقعیت زنان نزد اعراب قبل از اسلام
- ۵- جایگاه اقتصادی زن در اسلام
- ۶- معرفی برخی از منابع و مآخذیکه از آن اسفاده شده است.

ونیز برخورد تمدنها با زنان و اعطای حق و آزادی اقتصادی و مالی برای آنان که چگونه بوده تحقیق صورت گرفته است.

همچنان در مورد اینکه با ظهور دین مبین اسلام حالت اقتصادی، اجتماعی و شخصیت زنان چگونه تغییر کرد بحث شده است و از منابعی که اسفاده شده به طور مختصر یاد آوری گردیده است.

فصل دوم که حاوی سه مبحث است عبارت اند از: مبحث اول منابع اقتصادی زندر اسلام، که در رابطه به منابع و راههای بدست آوردن مال و ثروت بحث صورت گرفته که زن از کدام طریق می تواند دارایی بدست آورد، هریک از آن راهها نشان دهی گردیده است که عبرت اند از: مهر، نفقه، میراث و کارکردن به شیوه های مختلف آن ضمن پیش شرطها، و در مبحث دوم آن در مورد منابع اقتصادی زن در اسناد بین المللی بحث صورت گرفته که منبع اصلی بدست آوردن زن در اسناد بین المللی کار است، و در مبحث سوم بین منابع اقتصادی زن در اسلام و منابع اقتصادی آن در اسناد بین المللی مقارنه شده است.

فصل سوم در بارهٔ مصارف زن بوده و مشتمل است بر سه مبحث که نخست در مورد مصارف زن در اسلام بحث گردیده سپس راههای مصارف وی نشان دهی شده است و در مبحث دوم آن راجع به مصارف زن در اسناد بین المللی تحقیق شده است و در مبحث سوم این فصل بین مطالب دو مبحث قبلی مقارنه صورت گرفته است، فصل چهارم این پروژه همچنان دارای سه مبحث بوده که در مبحث اول و دوم آن در بارهٔ تصرفات اقتصادی زن در اسلام و اسناد بین المللی بحث شده است، در مبحث سوم

بین تصرفات زن در اسلام و اسناد بین المللی مقارنه گردیده است، و در فرجام پروژه علمی تحقیقی خویش را با یک نتیجه گیریمختصر و چند پیشنهاد و ذکرمنابع و مآخذ باشرح و شیوه ذیل خاتمه بخشیدم:

تحقیق و پژوهش طبق مفردات از قبل تعیین شده صورت گرفته است.

کوشش زیادی به خرج داده شده تا در تحقیق و پژوهش این پروژه از منابع معتبر استفاده شود.

در هر مسأله نصوصی از آیات قرآنکریم و احادیث نبوی (ص) به عنوان دلیل و برهان ذکر گردیده است که ذکر سوره و شماره آیت در پاورقی، و استخراج احادیث از متون کتب حدیث و مرجع اصلی آن انجام شده است.

در نقل مطالب از امانت داری کامل کار گرفته شده و مرجع آن به طور معیاری ذکر گردیده است.

اقوال علما و فقهاء در هر مسأله ذکر گردیده و قول راجح پیشکش شده است.

معانی لغوی کلمات و اصطلاحات از کتب معاجم و لغت مورد استفاده قرار گرفته است.

جادارد از استاد راهنما معاون سر محقق عبدالولی بصیرت اظهار سپاس و امتنان نمایم که با راهنمایی عالمانه شان توانستم پروژه علمی تحقیقی خویش را به پایه اكمال برسانم.